

ปริทรรศน์หนังสือ “ตามรอยเสด็จฯ เกาะช้าง จังหวัดตราด”

ฉลวย มงคล*

จังหวัดตราด ถือเป็นจังหวัดชายทะเล
ฝั่งตะวันออกของไทยเช่นเดียวกับชลบุรี การได้อ่านหนังสือ
ตามรอยเสด็จฯ เกาะช้าง จังหวัดตราด จึงทำให้ได้รู้ถึงความเป็นมาของผืน
แผ่นดินไทยที่ใกล้ตัวเราชาวตะวันออกด้วยกันมากที่สุด หนังสือเล่มนี้เป็น
การเรียบเรียงที่ต่อยอดมาจากงานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์เฉลิม
พระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นผลงานของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตราด
กระทรวงวัฒนธรรม ร่วมกับองค์การบริหารการ

พัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสครบ ๑๐๐ ปี แห่งการ
สวรรคต ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา
จุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พุทธศักราช ๒๕๕๓ (พิมพ์ครั้งที่ ๒) เป็นหนังสือ
เล่มหนาขนาด ๑๙ x ๒๖.๗ x ๓.๘ เซนติเมตร
มี ๕๗๘ หน้า มีปกหนาแข็งแรง ตัวอักษรที่หน้า
ปกเดินทอง ในเล่มมีพระบรมฉายาลักษณ์ของ
รัชกาลที่ ๕ จากนั้นเป็นบทอาศิรวาท บทคัดย่อ
คำนิยามของอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
วัฒนธรรม และผู้ว่าราชการจังหวัดตราด

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ถ้อยแถลงของรักษาการผู้อำนวยการ อพท. ประธานคณะทำงานโครงการวิจัย คำนำของ บรรณาธิการ กิตติกรรมประกาศ สารบัญแบ่ง เป็น ๖ บท

จากบทคัดย่อ ทำให้ทราบว่าจุดประสงค์หลักของงานวิจัยนี้ก็เพื่อศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเสด็จประพาสเมืองตราดในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยศึกษาทั้งจากเอกสารและการสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองตราดรวม ๑๒ ครั้ง ในการนี้ได้เสด็จประพาสเกาะช้าง ๑๒ ครั้ง ตัวเมืองตราด ๔ ครั้ง แหลมงอบ ๒ ครั้ง เกาะกระดาด ๑๐ ครั้ง เกาะหมาก ๒ ครั้ง และเกาะกูด ๒ ครั้ง โดยครั้งแรกเสด็จฯ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๖ สาเหตุที่เสด็จฯ เมืองตราดถึง ๑๒ ครั้งนั้น ก็เพื่อตรวจตราความสงบเรียบร้อยของหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกในฐานะเป็นเมืองชายแดน เยี่ยมเยียนราษฎร รวมทั้งการพักผ่อนเพื่อสำราญพระอิริยาบถและรักษาพระอาการประชวร

แนะนำผู้เขียน

อาจารย์ ดร. อภิลักษณ์ เกษมผลกุล หัวหน้าสาขาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดลเป็นผู้เรียบเรียงหนังสือตามรอยเสด็จฯ เกาะช้าง จังหวัดตราด ก่อนอื่นจึงขอแนะนำผู้เขียนพอสังเขปดังนี้

อาจารย์ ดร. อภิลักษณ์ เกษมผลกุล เกิดที่จังหวัดตราด สำเร็จการศึกษาด้านวิชาการสอนภาษาไทย คณะศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยบูรพา จากนั้นสอบได้ทุนพัฒนาอาจารย์ของมหาวิทยาลัยมหิดลและศึกษาต่อระดับบัณฑิตศึกษาด้านอักษรศาสตรมหาบัณฑิตและอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาจารย์ ดร. อภิลักษณ์ เป็นผู้สนใจใฝ่รู้ทั้งศาสตร์ภาษาไทย วรรณกรรมไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตไทย อีกทั้งยังเป็นผู้มีความมานะอดทนหาเป็นอย่างยิ่งในการวิเคราะห์วิจารณ์แล้วนำเสนอผลงานเพื่อเผยแพร่ให้กว้างขวางต่อไป ดังนั้นในแวดวงวิชาการจึงมักจะได้พบเห็นผลงานทางวิชาการของท่านอย่างต่อเนื่อง จากหนังสือเล่มนี้ ผู้อ่านจะได้ทั้งความรู้ ความคิด และทัศนคติของผู้เขียน เพราะผู้เขียนสามารถแจกแจงรายละเอียดได้อย่างถี่ถ้วน ชัดเจน มีแผนที่และภาพประกอบตลอดทั้งเล่ม อีกทั้งภาษาที่ใช้อธิบายก็ชัดเจน เข้าใจง่าย ตรงไปตรงมา แต่ก็ไพเราะสละสลวย กระชับ จึงนับเป็นข้อเขียนที่สามารถใช้อ้างอิงได้เป็นอย่างดี

เนื้อหาของหนังสือ “ตามรอยเสด็จฯ เกาะช้าง จังหวัดตราด” มีดังนี้

หนังสือเรื่อง “ตามรอยเสด็จฯ เกาะช้าง จังหวัดตราด” น่าจะเป็นประโยชน์แก่ชนชาวไทยทั้งประเทศไม่เฉพาะแต่ผู้ที่อยู่ในภาคตะวันออกเท่านั้น เพราะเหตุว่าการได้เมืองตราดกลับคืนมาจากฝรั่งเศส ยังเป็นผลให้น่านน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติ ถิ่นที่อยู่ของคนไทย ตลอดจนแนวเขตประเทศไทยที่หากไม่มีจังหวัดตราด เมืองอีกหลายเมืองที่อยู่ในแนวเดียวกับจังหวัดตราดก็จะสูญเสียให้กับ

ต่างชาติไปด้วย ดังนั้น การศึกษาภูมิหลังของ จังหวัดตราด ทำให้เกิดความรู้สึกรักและหวงแหนผืนแผ่นดินไทยมากยิ่งขึ้น อันเป็นสาเหตุให้ตระหนักถึงพระมหากษัตริย์คุณในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงปกป้อง จังหวัดตราดไว้ให้เป็นมรดกแก่ชาวตราดและชาวไทยทั่วประเทศ คำนำของบรรณานุกรมในการจัดพิมพ์ครั้งที่ ๒ มีว่า “เมืองตราด” อาจดูเป็นเมืองเล็ก ๆ ชายฝั่งทะเลตะวันออกธรรมดา เมื่อเทียบกับเมืองใหญ่ ๆ บางเมือง หรือเมืองที่เคยเป็นเมืองหลวง รวมถึงเมืองลูกหลวงของสยาม กระนั้นก็ตาม เมืองที่มองดูว่าเป็นเมืองเล็ก ๆ ธรรมดา ๆ กลับเป็นเมืองที่เคยได้รับเสด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ถึง ๑๒ ครั้ง ทั้งยังได้รับพระมหากษัตริย์คุณเป็นล้นพ้นเมื่อคราวที่ฝรั่งเศสส่งกองทัพเรือเข้ายึดจันทบุรี ในปี พ.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) และคืนให้ไทยในปี พ.ศ. ๒๔๔๗ โดยแลกกับการยึดเมืองตราด ตั้งแต่แหลมสิงห์ไปจนถึงเกาะกูด รวมทั้งเมืองปัจจันตคีรีเขตร (เกาะกง) ซึ่งต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่า เมืองตราดมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ และราษฎรส่วนใหญ่เป็นคนไทย ด้วยพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฝรั่งเศสจึงยินยอมทำสัญญายกเมืองตราดกับเมืองด่านซ้ายฝั่งขวาของแม่น้ำโขง (เมื่อหันหน้าไปทางปากแม่น้ำ) คืนให้กับไทยโดยแลกเปลี่ยนกับ พระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๙ ด้วยเหตุดังนี้ ความผูกพันระหว่างราษฎรชาวตราดที่มีต่อพระบาทสมเด็จพระ

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น จึงมีมากพันเกินประมาณ ดังนั้นการจัดพิมพ์หนังสือในครั้งนี้ ๒ นี้จึงเป็นเครื่องบูชาพระมหากษัตริย์คุณและน้อมรำลึกถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งที่เสด็จประพาสเมืองตราด

นอกจากนั้นแล้วคำนิยมของนายบุญช่วย เกิดสุคนธ์ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดตราดในการจัดพิมพ์ครั้งที่ ๑ มีความว่า การศึกษาเรียนรู้ภูมิเมืองของประชาชนเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้เขาเหล่านั้นเกิดความภาคภูมิใจในชาติกำเนิด เกิดความรักความผูกพันและหวงแหน นำมาซึ่งการร่วมกันปกป้องอนุรักษ์ซึ่งมาตุภูมิ

แม้ว่าเมืองตราดจะเป็นเมืองขนาดเล็ก มีประชากรอาศัยอยู่จำนวนไม่มากนัก หากแต่ทว่าในวงการประวัติศาสตร์เมืองตราดนั้นกลับมีการศึกษามาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะอยู่ในวงแคบและขอบเขตอันจำกัดก็ตาม การศึกษาประวัติศาสตร์เมืองตราดมีเป็นช่วง ๆ ๓ ระยะด้วยกัน มีวิธีการนำเสนอต่างกัน ทั้งข้อมูลเอกสารจดหมายเหตุและการสัมภาษณ์ เพื่อให้เห็นบรรยากาศของการเสด็จฯ ที่ชัดเจนและมีชีวิตชีวา หนังสือนี้มีเนื้อหาทั้งในส่วนภูมิหลัง จังหวัดตราดที่เน้นหนักในเรื่องประวัติศาสตร์ จังหวัดตราดที่มีการสอค้นเพิ่มเติมจากเอกสารต้นฉบับลายมือ ที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ อีกทั้งยังให้ข้อมูลทางด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจังหวัดตราด เพราะเมื่อผู้อ่านจะต้อง “ตามเสด็จฯ” แล้วก็จะได้เข้าใจและเข้าถึงบรรยากาศนั้นได้ หัวใจสำคัญของหนังสือนี้คือบทที่ว่าด้วยรายละเอียดเกี่ยว

กับการเสด็จพระราชดำเนินเมืองตราด และ เกาะช้าง ซึ่งได้พบข้อมูลใหม่ ๆ เป็นจำนวนมาก เกี่ยวกับเส้นทางทางการเสด็จ เหตุการณ์ และเกร็ดสนุก ๆ ในระหว่างเสด็จ ซึ่งถือเป็นการเปิดพรมแดนความรู้ทางประวัติศาสตร์ เมืองตราดที่มีอยู่เดิมให้กว้างขวางขึ้น หนังสือนี้มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อเรียบเรียง ทั้งในแง่ของ ข่าแผ่นดินที่ต้องการจะแสดงความจงรักและ รักดีต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อชาวเมืองตราด โดยเฉพาะการยอมสละเมืองต่าง ๆ เพื่อแลก เอาเมืองตราดกลับคืนมา และเมื่อเมืองตราด กลับคืนมาเป็นของไทยแล้วก็ทรงพระกรุณา เสด็จฯ เยี่ยมและปลอบขวัญชาวเมืองตราด และในวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ เป็นวัน ครบ ๑๐๐ ปี ของเหตุการณ์ดังกล่าวซึ่งชาวตราด เรียกว่า “๑๐๐ ปีวันตราดรำลึก” หนังสือนี้จึงถือเป็นส่วนหนึ่งในการเฉลิมฉลองวาระสำคัญ ดังกล่าว เพื่อเชิดชูพระเกียรติยศให้เป็น ที่ ประจักษ์สืบไป

หนังสือตามรอยเสด็จฯ เกาะช้าง จังหวัดตราดมีเนื้อหาแบ่งเป็นบท ๆ ดังนี้

บทที่ ๑ บทนำ กล่าวถึงความจำเป็น ของงานวิจัย วัตถุประสงค์ พื้นที่ศึกษา ขอบเขต การศึกษา วิธีการศึกษา ระยะเวลาดำเนินการ ผู้รับผิดชอบโครงการ งบประมาณ การส่งมอบ ผลงาน

บทที่ ๒ ภูมิหลังทางสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม ตั้งแต่สมัย ก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัด

ตราด ศาสนา มหรสพและเพลงพื้นบ้าน ประเพณีสิบสองเดือนของจังหวัดตราด

บทที่ ๓ ประวัติศาสตร์เกาะช้างและ หมู่เกาะอื่น ๆ ในเมืองตราด ตั้งแต่ยุคก่อน ประวัติศาสตร์ ยุคประวัติศาสตร์ ประวัติการตั้ง ชุมชนของชาวหมู่เกาะทะเลตราด ศึกษาชุมชน เกาะสลักเพชร ชุมชนคลองสน ชุมชนเกาะ หมากรุก และชุมชนเกาะกระดาด

บทที่ ๔ สภาพเมืองตราดในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทาง ด้านการเมือง การปกครอง การทหาร ชุมชน การ ข้าราชการพลเรือน ชีวิตความเป็นอยู่ การ ศาสนา การศึกษา เศรษฐกิจและการค้า การ สาธารณูปโภค

บทที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอม เกล้าเจ้าอยู่หัวกับการเสด็จฯ เมืองตราด ตั้งแต่ ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๑๖ ถึงครั้งที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๔๕๐ ประวัติศาสตร์บอกเล่าจากชาวตราดถึง พระพุทธเจ้าหลวง พระราชาวาจาขลัง ตั้ง ชุมชนกลางเกาะ นามจำเพาะเนืองราช ทำนุ ศาสตร์พระไตรรัตน์ และปฏิพัทธนารี

บทที่ ๖ แนวทางการพัฒนาการ ท่องเที่ยว “ตามเสด็จฯ เกาะช้าง” แหล่ง ท่องเที่ยว “ตามเสด็จฯ เกาะช้าง” การจัด รายการท่องเที่ยว ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา แหล่งท่องเที่ยว

หนังสือ ตามรอยเสด็จฯ เกาะช้าง จังหวัดตราด มีความเป็นมาเนื่องในวโรกาสวัน พระบรมราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครบ ๑๕๐ ปี ในปีพุทธ ศักราช ๒๕๔๖ ประกอบกับองค์การศึกษา

วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ประกาศยกย่องพระเกียรติคุณ แห่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นบุคคลสำคัญของโลก สาขาการศึกษา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา การ พัฒนาสังคม และการสื่อสาร การจัดโครงการ วิจัยเชิงประวัติศาสตร์เฉลิมพระเกียรติพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง “ตาม รอยเสด็จฯ เกาะช้าง จังหวัดตราด” จึงเป็นการ แสดงความจงรักภักดีและเป็นการเฉลิม พระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวอีกด้วย

พื้นที่การศึกษาได้แก่ อุทยานแห่งชาติ หมู่เกาะช้าง จังหวัดตราด บริเวณที่พระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จ ประพาส อาทิ น้ำตกธารมะยม น้ำตกคลอง นนทรีย์ ยอดเขาธัญญ์ วัดวิชฌามคชทวีป บ้าน สลักเพชร เป็นต้น โดยอาศัยหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์ ทั้งข้อมูลลายลักษณ์อักษรและ มุขปาฐะ

ตราดเป็นเมืองสุดท้ายทางทะเลด้าน ทิศตะวันออกของไทย มีที่ตั้งห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ ๓๑๕ กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ ๒,๘๖๒.๖ ตารางกิโลเมตร และพื้นที่ตามเขต การปกครองทางทะเลประมาณ ๗,๒๕๗.๖ ตารางกิโลเมตร ฝั่งทะเลยาวประมาณ ๑๖๕ กิโลเมตร มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับอำเภอ ชลุม จังหวัดจันทบุรี ทิศใต้ติดกับอำเภอไทยและ น่านน้ำประเทศกัมพูชา ทิศตะวันออกติดต่อกับ ประเทศกัมพูชามีทิวเขาบรรทัดเป็นแนวกันเขต แดน ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอชลุม จังหวัด

จันทบุรี ภูมิประเทศของจังหวัดตราดมีทั้งที่เป็น แผ่นดินและพื้นน้ำ ประกอบด้วยเทือกเขาสูง อุดมด้วยป่าไม้เบญจพรรณและป่าดิบทางด้าน ตะวันออก ส่วนบริเวณหมู่เกาะต่าง ๆ ทางด้าน ใต้เป็นภูเขาสูง ตอนเหนือเป็นที่ราบบริเวณ ภูเขา ตอนกลางเป็นที่ราบลุ่มน้ำที่อุดมสมบูรณ์ แล้วลาดลงเป็นที่ราบต่ำชายฝั่งทะเล แต่ละ บริเวณมีความแตกต่างกันดังที่กล่าวมาจึงทำ ให้วิถีการดำเนินชีวิตของคนแต่ละท้องถิ่น ีความแตกต่างกันไปด้วย

เรื่องราวของจังหวัดตราดปรากฏตั้งแต่ สมัยก่อนประวัติศาสตร์ต่อเนื่องถึงช่วงต้น ประวัติศาสตร์ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ แสดงถึงการใช้พื้นที่อาศัยที่จังหวัดตราดของ มนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์นั้น ได้แก่ กลองมโหระทึก ที่พบในจังหวัดตราดจำนวน ๓ ใบ ทำให้สามารถกำหนดอายุของจังหวัดตราด ว่าอยู่ในระหว่างศตวรรษที่ ๗-๖ ก่อนคริสต์ศักราช จนถึงหลังคริสต์ศตวรรษที่ ๒ (๒๐๐ ปีก่อน พุทธกาล - พุทธศตวรรษที่ ๗) นอกจากนี้ ภายในกลองยังพบวัตถุโบราณ เช่น สิวเหล็ก ขวานเหล็กมีบ้อง มีดเหล็ก ชิ้นส่วนกระดูก มนุษย์ ลูกปัดหินคอร์เรเนียน อีกทั้งยังมีการค้น พบโบราณวัตถุในโบราณสถานเขา ไต่ะโมะ บ้านอีเร็ม อำเภอเขาสมิง สมัย ประวัติศาสตร์ ดินแดนเมืองตราดถูกผนวกเข้า เป็นส่วนหนึ่งของจันทบุรี มีพัฒนาการวิถิทาง เดียวกับวัฒนธรรมเขมรสมัยก่อนเมืองพระนคร หรืออาณาจักรเจนละ หลักฐานที่พบคือ ทับ หลังแบบถาราบวิวัต มีอายุราว พ.ศ. ๑๑๕๐ สิงห์ทวารบาล เป็นศิลปะเขมรแบบสมัยนครวัด

ทับหลังแบบปาปวน เทวรูปพระหริหระ หลักฐานที่สำคัญได้แก่จารึก ๓ หลัก ได้แก่ จารึกวัดทองทั่ว จารึกเพนียด และจารึกเพนียด หลักที่ ๕๒ สมัยกรุงศรีอยุธยา เข้าใจว่าทางราชสำนักอยุธยาคงได้กวาดต้อนคนไทยมาอยู่ที่เมืองตราด จากหลักฐานทางโบราณคดีคือ พระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ของวัดบุปผาราม จังหวัดตราด ศิลปะสุโขทัย สมัยกรุงธนบุรี ชาวเมืองตราดได้เข้ากับเชื้อพระวงศ์ไปอยู่เมืองจันทบุรี ตามประวัติศาสตร์กล่าวว่า พระยากำแพงเพชร (สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช) ได้รวบรวมพลตีฝ่าวงล้อมของพม่าไปตั้งกองทัพที่จันทบุรีแล้วยกทัพไปยังเมืองตราด สมัยรัตนโกสินทร์ เมืองตราดเป็น ๑ ในหัวเมือง ที่ขึ้นกับกรมท่า

เมืองตราดเป็นเมืองท่าจึงทำให้ประชาชนมีความสัมพันธ์ติดต่อกับค้าขายกับประเทศต่าง ๆ รวมไปถึงการตั้งถิ่นฐานของคนหลากหลายเชื้อชาติ อันได้แก่ ไทย จีน แขก ญวน มอญ กูหล่า หรือ ตี๋ตู่ ซอง ซ่าเร หรือ ล่าเร หรือ ล่าเห่ กระซอง ประชาชนประมาณร้อยละ ๙๔.๗ นับถือศาสนาพุทธ นอกจากนั้นยังนับถือศาสนาอื่น ๆ ได้แก่ อิสลาม และคริสต์

มหรสพของจังหวัดตราด ได้แก่ หนังตะลุง รำสวด เกิดเหิง ลำตัด ละครชาตรี หรือ เเทงตุ๊ก หรือเเทงกุก เพลงพื้นบ้านได้แก่ เพลงปฎิพากษ์ เพลงร้องรำพัน และเพลงประกอบพิธีกรรม

ประเพณีสิบสองเดือน ได้แก่ เดือน ๕ ต่อเดือน ๖ มีเทศน์มหาชาติ เดือน ๖ วันวิสาขบูชา เดือน ๗ สารทขนมจ้าง เดือน ๘ วัน

อาสาฬหบูชา เดือน ๙ กลางเดือน เทศกาลสารทจีน สิ้นเดือน ๑๐ เทศกาลสารทไทย ปลายเดือน ๑๐ ถึงเดือน ๑๑ พิธีทำขวัญไหว้แม่โพสพ เดือน ๑๑ ออกพรรษา เดือน ๑๑ แรม ๑ ค่ำ ตักบาตรเทโว เดือน ๑๒ ลอยกระทง เดือนอ้าย ศาลเจ้าสระต่าง เดือนยี่ต่อเดือน ๓ เทศกาลตรุษจีนเกาะช้างและหมู่เกาะอื่น ๆ ในเมืองตราด เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของชนชั้นสูงแห่งสยามมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะเกาะเหล่านี้นั้นมีทัศนียภาพอันงดงาม จึงถูกบันทึกลงในงานพระราชนิพนธ์ พระนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ที่ทรงกล่าวพรรณนาความงามของธรรมชาติตลอดจนความเป็นไปของราษฎรที่อาศัยอยู่ อันทำให้เห็นวิวัฒนาการของเกาะช้างและหมู่เกาะอื่น ๆ ในเมืองตราดเรื่อยมา

จากการสำรวจข้อมูลทะเบียนเกาะของฝ่ายปกครองจังหวัดตราดซึ่งสำรวจไว้เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๐ มีจำนวน ๕๐ เกาะ กระจายไปตามอำเภอและกิ่งอำเภอต่าง ๆ เกาะช้างเป็นเกาะที่ใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออก และใหญ่เป็นอันดับสองของประเทศรองจากเกาะภูเก็ต เกาะช้างอยู่ในกิ่งอำเภอเกาะช้างห่างจากแหลมงอบทางทะเล ๙ กิโลเมตร มีพื้นที่ ๕๔๓ ตารางกิโลเมตร ร้อยละ ๘๕ เป็นภูเขา ยอดเขาที่สูงที่สุดคือเขาสลักเพชร ชื่อเกาะช้างอาจจะได้มาเพราะลักษณะพื้นที่ของเกาะคล้ายกับช้างหมอบอยู่ เกาะที่มีชื่อเสียงอื่น ๆ ได้แก่ เกาะกูด เกาะขาม เกาะกระดาด เกาะมันนอก

เกาะมันใน เกาะรัง เกาะหมาก เป็นต้น ประวัติ
ของเกาะช้างและหมู่เกาะอื่น ๆ นั้นพบหลักฐาน
ว่าน่าจะอยู่ในสมัยกรุงสุโขทัยตอนปลายถึงกรุง
ศรีอยุธยาตอนต้น ซึ่งได้แก่เครื่องเคลือบที่พบ
ในเรือสำเภาที่อับปางที่เกาะกระดาด รวมทั้ง
สมุดภาพไตรภูมิ โบราณวัตถุที่ได้จากการขุด
ค้นเรือโบราณที่เกาะกระดาดนั้นโดยมากเป็น
ภาชนะดินเผา ๓ ประเภท ได้แก่ ประเภทดิน
เผาไม่เคลือบ ประเภทเครื่องเคลือบไทย ที่มี
แจกันกระปุก ตลับ และไห และเครื่องลาย
ครามจีน ชื่อเกาะกูดปรากฏครั้งแรกในสมัย
รัตนโกสินทร์ เมื่อคราวองเชียงสือหนีกองทัพไป
พักอยู่ที่นั่น ส่วนเกาะช้างปรากฏในปี พ.ศ.
๒๓๙๑ มีบันทึกทางประวัติศาสตร์เป็นครั้งแรก
ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จ
พระราชดำเนินประพาสเกาะช้าง

สภาพเมืองตราดในสมัยพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีเหตุการณ์
เกิดขึ้นมากมาย เช่น ความเจริญที่เข้าสู่ยุคที่
บ้านเมืองได้รับวิทยาการจากตะวันตก เช่น การ
ศึกษา โทรเลข การต้องไปเป็นเมืองที่อยู่ใน
อาณัติของฝรั่งเศสชั่วคราว ตลอดจนความปลื้ม
ปีติอันเกิดจากการได้เฝ้ารับเสด็จพระเจ้าอยู่หัว
หลายครั้ง เหตุการณ์เหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อ
วิถีชีวิตของชาวเมืองตราดทั้งทางตรงและ
ทางอ้อม การสาธารณูปโภค มีไปรษณีย์
โทรเลข การคมนาคม

ตลอดรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสหัวเมือง
๒๔ ครั้ง เฉพาะเมืองตราดเสด็จฯ ถึง ๑๒ ครั้ง

ระยะเวลาเสด็จฯ ตั้งแต่ปี ๒๔๑๖ เมื่อเจริญ
พระชนมายุ ๒๐ พรรษา เสด็จระหว่างเดือน
พฤศจิกายนหรือธันวาคม เพราะเป็นฤดูน้ำ
หลาก ทะเลไม่มีคลื่นลมจัด สถานที่เสด็จฯ
ได้แก่ เกาะช้าง เจ้านายที่ตามเสด็จปรากฏหลัก
ฐานเพียงสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์
ด้วยโปรดนำตักพลั่วที่จับทุนี่มาก ดังนั้นเมื่อ
เสด็จสู่สวรรคาลัย พระทวามีจึงให้สร้างปรางค์
บรรจุพระสรีรังคารไว้ภายใน พระราชทานนาม
ว่า “สุนันทานุสาวรีย์” ที่นำตักพลั่ว จึงเป็นหลัก
ฐานที่สนับสนุนการเสด็จพระราชดำเนินชายฝั่ง
ทะเลครั้งแรกของพระองค์นับแต่ครองสิริ
ราชสมบัติ นั่นคือ เมื่อเสด็จจับทุนี่ก็ต้องเสด็จ
มาถึงเกาะช้างด้วยเพราะเป็นเขตติดต่อกัน

ครั้งหลัง ๆ ที่เสด็จมีเจ้านายและเสนาบดี
โดยเสด็จเป็นจำนวนมาก ดั้งเห็นได้จากพระ
ราชนิพนธ์ เสด็จประพาสจับทุนี่ แล้วประทับ
เรือพระที่นั่งไปยังเกาะช้าง นอกจากนั้นยังได้
ทรงเล่าถึงวิถีชีวิตของชาวเกาะช้างด้วย โดยได้
ทรงกล่าวถึงสถานที่ต่าง ๆ บนเกาะช้าง เช่น
น้ำตกคลองมะยม น้ำตกคลองพลู ท่าสลักเพชร
นอกจากนั้นยังได้ทรงเล่าถึงหมู่เกาะต่าง ๆ ที่
แวดล้อมอยู่ในบริเวณเกาะช้างด้วย เช่น เกาะ
กระดาด เกาะหมาก บนเกาะมีสัตว์ต่าง ๆ
อาศัยอยู่ เช่น นก กวาง เป็นต้น

เนื่องจากเป็นเกาะที่มีขนาดใหญ่ จึงมี
สถานที่พักผ่อนหย่อนใจมากมาย เช่น วัดสลัก
เพชร วัดรัชคามคชทวีป (วัดคอก) ศาลเจ้าพ่อ
เกาะช้าง ห้างเสด็จ ฯลฯ การเสด็จแต่ละครั้งจะ
มีรายนามผู้โดยเสด็จเป็นจำนวนมาก ทรงพระ
ราชนิพนธ์บรรยายถึงสถานที่ต่าง ๆ ไว้อย่าง

ละเอียด ทำให้ผู้อ่านได้เห็นสภาพของเกาะช้าง และเกาะอื่น ๆ ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวเกาะ ได้เป็นอย่างดี

ผู้เขียนได้เสนอการจัดรายการท่องเที่ยว ตามแนวคิดตามเสด็จ เกาะช้าง จังหวัดตราด ทั้งบนฝั่งเมืองตราด บนเกาะช้าง เกาะหมาก เกาะกระดาด เที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ไหว้พระ ๙ วัด และตอนท้ายได้เสนอแนะให้จัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จัดอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น และให้จัดทำป้ายแสดงสถานที่เสด็จ ด้วย

หนังสือ "ตามรอยเสด็จ เกาะช้าง จังหวัดตราด" ให้ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งใน ชายทะเลตะวันออก ผู้อ่านจะได้รู้ถึงพระราชกรณียกิจในพระพุทธเจ้าหลวง เห็นความสำคัญของท้องถิ่นต่าง ๆ ในจังหวัดตราด ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ตลอดจนได้รับความเพลิดเพลินจากการเสียงร้อยถ้อยคำของผู้เขียน จนอาจเป็นทางเลือกหนึ่งในการได้ไปเยือน เกาะช้าง จังหวัดตราดสักครั้งหนึ่งก็เป็นได้

.....

บรรณานุกรม

อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล. (๒๕๕๓). ตามรอยเสด็จฯ เกาะช้าง จังหวัดตราด. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
วัฒนธรรมจังหวัดตราด กระทรวงวัฒนธรรม; องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อ
การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.

.....